

MILORG

Av Jens Chr. Hauge

Innledning

Milorg var et utslag av norsk vilje til å overleve som fritt folk. Det var den samme overlevelsesvilje som ga seg utslag i kampen mot tyskerne i Norge i 1940, i Kongens og Regjeringens fortsettelse av kampen fra Storbritannia som alliert, i sjøfolkenes og våre regulære styrkers innsats, i nordmenns utferd fra det okkuperte Norge for å ta del i kampen ute, i Høyesteretts nedleggelse av sin virksomhet i protest mot okkupasjonsmaktens krenkelse av retten, i den sivile holdningskampen mot Hitlers og Quislings forsøk på å

nazifisere Norge og knekke ryggen vår moralsk. Det var det samme grunnlaget! Kampene mot tyskerne i Norge i 1940 var en viktig forutsetning for det Milorg, som kom senere.

Det var i løpet av okkupasjonsens fem lange år i prinsippet *en* Milorg bygd på ideen om vepnet kamp mot Wehrmacht også innenfra. Det var i praksis flere Milorg.

Gestapo sørget for det. Det var Gestapos oppgave å utrydde Milorg. Der Wehrmacht hersket skulle det ikke være norske eller allierte våpen hverken over eller under jorden. Det skulle være ro og lydighet. Ok-

kupantens kamp mot illegale vepnede grupper og organisasjoner hadde alltid meget høy prioritet. Det var mange opprullinger, det var mange falne, det var mange fangne.

Vi hadde mye å lære. Vi hadde en herdningsprosess vi skulle gå igjennom. Det var stor forskjell på Milorg i krigens første år og i krigens siste år både når det gjaldt organisasjonsformer, holdning og herdning, trening, utrustning, selvbevissthet og militær verdi.

Det utviklet seg etter krigen en Milorg-romantikk. *Det* var forsvarskamp ren og skjær som man kunne forsones seg med,

En patrulje av hjemmestyrkene i distrikt 141 under øvelse i Modum.

uten militarisme og uten kommandorop. Det er naturligvis en grunnfalsk romantikk.

Under jorden kjemper en når landet og friheten er gått tapt. Vi hadde tatt freden og friheten for gitt. Vi hadde ikke skjønt at «frihet bærer med seg strenge, nådeløse krav», som Nordahl Grieg sier. Vi hadde forsømt vårt forsvar og tapte både freden, friheten og landet, og det store antall nordmenn levde i fem år under fremmedvelde og fornedrelse. Ungdommen i det okkuperte Norge kunne ikke kjempe åpent for Norge. De måtte gjøre det under jorden, under en okkupants hæl, uten status og kombattant vern og med lav virkningsgrad.

Det må ikke skje igjen. Det er i dag vårt forsvars fremste oppgave.

Det kan være litt av en smak sak hvordan man deler inn Milorgs historie i okkupasjonsårene. Ser vi riktig stort på det, kan vi vel tale om tre hovedfaser i Milorgs utvikling. Den første fasen var pionertiden i 1941 og 42. Den andre fasen var den lange oppoverbakken og konsolideringen i 1943 og begynnelsen av 1944. Den tredje fasen var vepningen av Milorg i det siste krigsåret og frigjøringen.

Pionerfasen 1941/42

Det var i denne tiden at tyskerne var nær ved å vinne den store krigen. Wehrmacht var tilsynelatende uovervinnelig. Det var mye pessimisme og mismot i det okkuperte Norge. Det var Milorg-pionerens evige heder at deres instinkt sa dem at det var en militær jobb å gjøre for norsk ungdom også i det okkuperte Norge etter nederlaget i 1940, selvom tyskerens militærmakt var overveldende, og at de hadde mot til å

trosse nær sagt den alminnelige opinion. Det var jo uomtvistelig slik at den sivile holdningskampen mot Quislings forsøk på å nazifisere landet — en avgjørende og imponerende sivil kamp — vant mye mer forståelse og sto langt sterkere enn bruk av våpen under jorden. Milorg-pionerene ble ikke sjelden betraktet som uansvarlige våghals. De hørte ofte nok: Det kan ikke nytte! Og tenk på represaliene!

Vi behøver ikke å skamme oss over at vi var redd for represaliene: å bringe død og fordervelse over uskyldige sivilister. Vi var stolt av vår rettsstat, og vi hadde levd 125 år i fred. Vi skulle gjennom en lang herdning. Så sent som høsten 1942 skrev den sivile ledelse hjemme til Regjeringen og ba den gjøre alt som sto i dens makt for å hindre terrorhandlinger som kunne få uhyggelige følger for tallrike nordmenn. Det var etter en kommunistisk aksjon mot Statspolitiet i Oslo. «De norske militære myndigheter må få forbud mot å gi støtte til anslag av terroristisk natur», sa Kretsen. Ved årsskiftet 1942/43, etter Telavåg og etter Majavatn, advarte som vi skal se den sivile ledelse Regjeringen mot Milorg-tanker i det hele. Milorgs Råd var selv ikke upåvirket. Høsten 1942 drøftet Rådet om det var riktig å skyte på Gestapo i selvforsvar på grunn av faren for represalier.

Ingen krig kan jo imidlertid vinnes uten en offensiv ånd. Også i denne første tiden ble det på britisk side arbeidet i en offensiv ånd og med offensive planer. Ære være britene for det! Det var ikke alltid vi på norsk side forsto betydningen av de raids som britene gjorde mot Vestlandet og Nord-Norge, og heller ikke når de sendte sine agenter hjem på oppdrag.

Britene hadde under hele krigen sin oppmerksomhet festet på den strategiske betydningen av Sydvest-Norge, altså avsnittet Kristiansand-Stavanger, og Nordland, der det ville være enklest å dele Norge i to.

Britene var i 1941 og 1942 ikke sterke nok til større operasjoner i Vest-Europa. De var ikke sterke nok til å gå i land i Frankrike, men de arbeidet med offensive planer i alternativer. Det mest seriøse alternativet i Norge gjaldt vel en landgang i Nord-Norge med det formål å dele Norge i to og sikre kommunikasjonen mellom de allierte. Denne operasjonen hadde kodenavn «Jupiter». Et annet alternativ var landgang i Nord-Afrika. Vi vet at Churchill hadde Norge en god del i tankene. Han talte om å slå til med venstre klo i Nord-Norge. Vi vet i etterhånd også at Hitler hele tiden fryktet for at det skulle komme et alliert angrep i vårt land. Han kalte Norge «Schicksalgebiet dieses Krieges».

I denne situasjonen var det britisk militær interesse å bygge opp hemmelige militære grupper i tysk-okkupert område der det kunne komme en alliert større operasjon utenfra. Med bakgrunn i en slik militær tankegang ønsket britene å sette fart i oppbyggingen av Milorg i det okkuperte Norge, både i syd og i nord. Det kunne bli en aktuell oppgave å ødelegge innenifra kommunikasjoner av alle slag, skape uro og falle tyske tropper i ryggen. Det var et problem for britene at de ikke hadde så mye å rutte med hverken når det gjaldt instruktører, radiostasjoner, våpen eller utstyr, heller ikke fly som kunne dra inn på drop-operasjoner.

Det ble dog sendt inn ca 20 ekspedisjoner fra Storbritannia til det okkuperte Norge i løpet av 1941 og 1942. Det var ekspe-

To patrioter som begge falt: Odd Kjell Starheim og Arne Laudal.

disjoner planlagt og utrustet av SOE, men med norsk personell, de som i etterhånd har fått navnet Linge-gutter.

De kom med båt og bare i liten utstrekning med fly. Det ble lagt opp depoter med våpen i øygarden både på Vestlandet og i Nordland.

Farsund-gutten Odd Kjell Starheim kom til Sørlandet allerede i januar 1941 med ubåt. Hans ekspedisjon hadde kodenavnet «Cheese». Hans oppdrag var å bygge opp en militær organisasjon som kunne angripe tyskerne i ryggen ved britisk landgang i Sørvest-Norge eller ved tyske operasjoner mot Storbritannia.

I løpet av kort tid fikk Starheim bygget ut en ganske stor organisasjon. Gjennom kontakt

med den nyetablerte Milorg-ledelsen i Oslo oppnådde han at major Arne Laudal, en fremragende norsk offiser, reiste til Sørlandet for å overta stillingen som distriktsjef i Milorg, kamuflert som arbeidsinspektør ved Fiskaa Verk.

I januar 1942 kom Starheim tilbake, denne gang fra luften, i den første droppe-operasjon fra fly som SOE utførte i Norge. Da han denne gang skulle tilbake til Storbritannia skjedde det ved at han ledet kapringen av kystbåten Galtesund og seilte over med den.

Odd Kjell Starheim er en lysende skikkelse, en ung kristen idealist, sjømann, patriot og en fremragende leder. Han falt i 1943 da han kom tilbake fra en meget dristig tredje ekspedi-

sjon. I spissen for en stor gruppe, som også omfattet sjøfolk, hadde han satt ut for å kapre et antall tyske skip i en tysk konvoihavn i Rogaland. Operasjonen mislyktes, og han kapret Tromsøund for å komme tilbake til England. Tromsøund var praktisk talt over da et tysk fly fant en åpning i den britiske luftbeskyttelsen.

Birger Sjøberg, en annen lederskikkelse, førte ekspedisjonene Archer og Heron til Vefsn-området i Nordland og ledet oppbyggingen av en militær organisasjon i dette strategisk interessante område. Sjøberg falt i kamp med tyskerne i 1944.

Arbeidet med de militære gruppene ble forsert. Det var en alminnelig følelse i nord og i syd at det hastet.

Parallelt med de lokale initiativene fra britene oppsto det i 1941 et Milorg på initiativ av norske militære. Dette første Milorg var i ganske stor grad tenkt som en skygge av våre demobiliserte hæravdelinger og som mye av en beredskapsorganisasjon. Når en invasjon nærmet seg, ville tiden være inne til en rask samling av styrkene for innsats. Det var stor usikkerhet om de retningslinjer man burde følge, og det var stor avstand mellom det okkuperte Norge og Storbritannia i mer enn en forstand.

Organisasjonene måtte jo etter hvert møte hverandre, og det ble også i stor utstrekning en integrasjon, men ikke uten friksjoner. Det skulle ta noen tid før det også ble et «meeting of minds».

Siden de norske offiserene var en meget utsatt gruppe, ble Milorg gradvis nødt til å sette inn et flertall sivile ledere. På Østlandet gjorde Knut Møyen i siste del av 1941 og første halvår av 1942 en gjerning som organisator og inspirator, som etter min mening sakner side-stykke.

Allerede i juni 1941 søkte det norske Milorg-Rådet å presentere seg for norske myndigheter i England. I et brev anmodet Rådet om at Milorg måtte bli anerkjent. Det utviklet visse retningslinjer og ba om myndighetenes råd. Det var liten villskap og mye ansvarsbevissthet i de retningslinjene Rådet trakk opp. De var skeptisk mot innsending av våpen og militære øvelser i det okkuperte Norge på det daværende tidspunkt noe som åpenbart måtte falle SOE tungt for brystet. Men Milorg hadde et potensiale på mange tusen mann. Det måtte SOE legge vekt på.

Da brevet kom til England, støtteste Rådets forsiktige tanke-

gang mot den innstilling som britene og de nordmenn som arbeidet med dem hadde av offensiv natur. Det er sagt at kaptein Jon Rognes karakteriserte dokumentet fra Rådet som militær søndagsskole. Dokumentet var rettet til Hans Majestet Kongen via den norske kaptein på Shetland og den norske øverstkommanderende for Hæren i England.

Brevet fikk en merkelig skjebne. SOE tok hånd om dokumentet og sendte svar tilbake til Milorgs Råd om sitt syn på Milorgs oppgaver og rolle under de forskjellige faser av krigen. Det var et meget veloverveid memorandum når man ser det i lys av den senere utvikling. Jeg tviler på om SOE noen gang sendte et så stort og gjennomarbeidet policy direktiv til noen hemmelige grupper i tysk-okkupert område. Svaret bygget på en offensiv tankegang og var et kursus i militære realiteter. Vi kan kanskje regne med at britene i all hemmelighet rådførte seg noe med den norske utenriksminister Trygve Lie før svaret gikk.

Da svaret kom tilbake til det okkuperte Norge, var det stor tilfredshet hos Milorgs Råd. Svaret kom «fra England». Rådet var vel ikke helt klar over hvem i England svaret kom fra, men det var heller ikke så interessant. Det kastet adskillig lys inn i okkupasjonens mørke og ga klare profesjonelle direktiver: Skulle Milorg ha betydning, sa svaret, måtte det organiseres og trenes til bunns. Milorg måtte få inn sine våpen selv om de ikke skulle brukes med det samme, ellers ville det ikke bli noen effektiv militær organisasjon. Når Rådet talte om at Milorg skulle stå til rådighet for et innenlandsk styre, påpekte svaret at Milorg som militær styrke måtte sortere un-

der Den norske regjering. Det var kanskje her utenriksminister Trygve Lie hadde hatt et råd å gi.

I England nådde så brevet fra Milorgs Råd langsomt frem til Den norske regjering i London. Det ga opphav til stor opphisselse med en rekke møter i Forsvarsrådet og i Regjeringen. Det må nok sies at Regjeringen ble meget mistenksom over at presentasjonen var sendt til Hans Majestet Kongen istedetfor til Regjeringen, og at det ble sagt at Milorg ville stille sine styrker til rådighet for et indre styre. Men gjennom debatten i Forsvarsrådet fikk dette enkle brevet, som lett kunne ha havnet i bunken sammen med hundre andre brev, en betydning som avsenderne neppe noen gang hadde drømt om. Det kom til å utløse et konstitusjonelt vedtak om Milorg som den fjerde forsvarsgren og ga Milorg en plass i det fri Norges vepnede styrker.

Forsvarsrådets vedtak 20. november 1941 sa bl.a.:

«Regjeringen anerkjenner Milorg i Norge og dets lederskap. Milorg skal stå direkte under den øverkommanderende for den norske hær i Storbritannia. Alle som deltar i kampen for frihet i Norge blir oppfordret til å innordne seg under Milorg, og de skal betraktes som stående under militær kommando.

Denne sak har vært forelagt for Hans Majestet Kongen som er enig med Regjeringen.»

Det er historisk interessant at da denne saken ble behandlet i Forsvarsrådet, var det vel bare utenriksminister Trygve Lie som kunne ha noen anelse om at brevet fra Milorgs Råd allerede hadde vært omhyggelig besvart av SOE for et halvt år siden.

Det hører også med til egen-

To Milorg pionerer: Olaf Helset og Knut Møyen. (Fotografert sommeren etter frigjøringen.)

arten i historiens gang under krig og okkupasjon, at svaret fra SOE nok nådde tilbake til Milorgs Råd høsten 1941, men det forble helt ukjent for de kommende ledere for Milorg. Brevet forsvant med Milorg-lederne av 1941. De ble delvis arrestert og delvis måtte de rømme ut av landet, noen til England. Det er dog ikke til å ta feil av at de viktigste tankegan-

ger som gikk frem av «svaret fra England» kom til uttrykk i det første direktivet fra Milorgs sentralledelse til distriktsjefene i Milorg, utarbeidet i begynnelsen av 1942 av Rolf Eriksen og Jens Henrik Nordlie.

I siste del av 1942 begynte Gestapos motoffensiv for alvor med opprullingene. Ingen hadde jo mye erfaring i illegal teknikk og arbeide i okkupert område.

Arbeidet hadde delvis vært drevet i forsert tempo og var kommet farlig nær overflaten. Da den allierte invasjon gikk mot Nord-Afrika og ikke imot Norge, kom Milorg i stor fare. Det er ikke lett å få omeletten tilbake i egget.

Gestapo kom på sporet og slo til på Vestlandet, i Nordland, på Sørlandet og også på Østlandet. Mye av det som var bygget opp

Norske patrioter i den tyske særdomstol «SS und Polizeigericht NORD» i Kristinelundveien i Oslo. Bildet er tatt 27. august 1942. Fem mann ble dømt til døden og skutt på Trandum.

lå i ruiner. Opprullingene kostet mange liv og mye ulykker. Arne Laudal var av dem som ble tatt og senere skutt.

Vi sier i dag at 1941 og 1942 var en pionertid og at det var en læretid. Vi måtte gjennom dette for å herde oss, og det var mye mer vi skulle gå gjennom før Milorg kunne bli en virkelig militær organisasjon. Det som skjedde var ikke unyttig, og det var ikke forgjeves. Våre tap var tap i en alliert krig mot Hitler og nazismen.

Det er vanskelig å gi dere tall for Milorg-gruppenes størrelse i denne fase. Det var ikke få mann i rullene. Det ble regnet med et potensiale på 20 000 mann. Det var en del våpen fra felttoget i 1940, og det ble bragt inn en del våpen. Det meste gikk tapt under opprullingene.

Det sier noe når jeg forteller at i 1941 og 1942 var det 1–3 Milorg radiostasjoner på luften. Det ble neppe sendt over 100 telegrammer fra Norge til Home Station (I den siste fasen var det sammenligningsvis 69 radiostasjoner på luften og trafikken utgjorde 5000 telegrammer).

Den lange oppoverbakken i 1943 og begynnelsen av 1944

Denne annen fase var etter min mening den hardeste og vanskeligste i Milorgs historie. Etter opprullingene i 1942 var det, når sant skal sies, ikke alltid lett å fylle kadrene. Det var ingen kø ved rekrutteringskontorene. Gestapos represalier et-

ter Telavåg og Majavatn hadde gjort et visst inntrykk. De ressurser som London hadde å sette inn var også meget begrenset. Det norske teater hadde en meget lav prioritet i krigføringen.

I tillegg skulle vi gjennom en innbyrdes strid som nærmet seg innbyrdes krig:

Den sivile ledelse gikk mot hele Milorg-idéen.

Kommunistene gikk mot hele hjemmefronten og ville føre krig etter jugoslavisk mønster.

Den sivile ledelse røk til overmål uklar med Regjeringen om politiske og administrative spørsmål i forbindelse med frigjøringen.

Milorgs ledelse og Forsvarets overkommando slet hardt for å finne frem til rasjonelle løsninger for Milorgs videre arbeid.

Milorgs råd hadde i slutten av 1942 utarbeidet for Forsvarets overkommando en rekke sentrale problemstillinger om Milorg og utkast til holdninger og grunnsetninger. Det var lagt mye arbeide i denne fremstillingen som senere kom til å hete Partisan-brevet. Jeg vet hva jeg snakker om, for jeg førte den selv i pennen. Det var ingen villskap, i denne studie, nei. Konklusjonen lød:

- «1. Rådet finner det overveiende sannsynlig at voldsomheten av fiendtlige represalier mot sivilbefolkningen vil stige med omfanget av medvirkningen til Milorg.
2. Under bestemte forutsetninger antar rådet at Milorg kan gjøre en innsats av militær betydning for invasjonshæren.
3. En reising av frivillige nordmenn bak fiendens linjer har nasjonal betydning ved siden av den rent militære.
4. Den endelige avgjørelse av spørsmålet om og i hvilken utstrekning Milorg settes inn under alliert invasjon, må treffes av våre ansvarlige myndigheter i UK etter en samlet vurdering av vinning og tap.»

Det het et sted i brevet at Rådet var klar over hvilken betydning det hadde for fremtiden at landet får beholde sine ledende menn, men det har også betydning for fremtiden at folket kan finne styrke og selvrepekt i vissheten om at befrielsen ikke bare var en gave fra andre, men også et resultat av egen innsats.

Før det kom noe svar til Milorg fra Forsvarets overkommando, ble Rådet kjent med at den sivile ledelse hjemme hadde utarbeidet et brev til Regjeringen og advart Regjerin-

gen mot Milorg og Milorg-idéen. Den sivile ledelse karakteriserte Milorg-tanken som uansvarlig, påsto at det her ville bli spørsmål om det rene barnekorstog. Rådets passus om Milorgs nasjonale betydning ble oppfattet som en fornærmelse mot den sivile kamp, som hadde vært ført med så stor fremgang i 1942.

Forbitnelsen var stor i Milorgs ledelse, så meget mer som Rådet mente at det var forelagt utkastet for den ledende mann i den sivile ledelse på forhånd og ikke fått noe innvendinger. Aldri har vel forvirringen og splittelsen vært farligere.

På motsatt side anklaget kommunistene hele den norske hjemmefronten, fordi den var passiv og fordi den ikke førte en geriljakamp etter jugoslavisk mønster.

I april 1943 godkjente Milorgs råd at kontoret til arbeidstjenesten i Pilestredet skulle sprenges i luften for å støtte hjemmefrontens sivile kamp mot Quislings lov om nasjonal arbeidsinnsats. Det hadde her vært endel svikt i holdningsfronten. Det sier kanskje noe når jeg sier at Rådet kjente dette vedtak som et skille i tiden, men SL kunne bare gjennomføre aksjonen i samarbeide med Oswalds gruppe. SL var på sin side representert ved den fremragende motstandsmannen Kai Holst.

Det gikk bra! Det ble slått bro over kløften hurtigere enn man kunne trodd at det var mulig etter det som hadde hendt.

Rivningen ble avløst av et samarbeid mellom den sivile og den militære siden som man aldri tidligere hadde hatt, og som stadig ble utviklet videre i positiv retning til krigens slutt.

Olaf Helset spilte her en kort, men betydningsfull rolle. Da han kom ut av tysk fengsel ved

årsskiftet 1942/43, inntok han på ny en aktiv plass i Milorg og ble etter kort tid Rådets formann da Ole Berg måtte reise. Han var en fremragende formann. Han hadde svar å gi. Han skapte nytt mot og nytt humør og styrket troen på at det Milorg drev med var av betydning. (Som story-teller hadde han jo ikke sin like!) Ennå før han var kommet inn i Rådet som formann, ble han var på striden og skapte kontakt mellom ledende folk på den sivile side, Ferdinand Schjeldrup og Hans Halvorsen, og representanter for Milorgs råd, Ola Brandstorp og meg selv. Det var i mars/april 1943. Gjennom grundige drøftelser ansikt til ansikt rundt bordet ble motsetninger og mistenksomhet borte. Grunnlaget ble lagt for et nytt samarbeide, ikke bare mellom den sivile ledelse og Rådet, men mellom hele det sivile miljøet og Milorgmiljøet. I sin tur ledet dette til at Milorg kom i nær kontakt med den ruvende skikkelse, Tor Skjøsberg, på den sivile siden. Innbyrdeskrigen hadde vart i 3–4 måneder, men det var mer enn nok. Omtrent samtidig med at den sivile ledelse og Milorgs råd hadde funnet hverandre, kom Statsministerens svar på kretsens angrep på Milorg. Det lød slik:

«Regjeringen har alltid tatt avstand fra terrorhandlinger og planløs partisanvirksomhet. Hjemmefrontens brev reiser spørsmål om hvorledes nordmenn hjemme kan yte den mest effektive støtte under en eventuell invasjon. Dette spørsmål er for tiden under behandling. Synspunktene hjemmefra vil bli gjenstand for samvittighetsfull overveielse.»

I mai 1943 møtes så representanter for Milorg og Forsvarets

overkommando samt militærinspektøren i Stockholm i Sverige for å klargjøre retningslinjene for samarbeide. Folkene fra England, fra Norge, og fra Stockholm satt sammen i dagervis og gjorde et nyttig arbeide. I Milorgs historie var møtet i Kjøpmannabro en milesten. Her var ikke noe spørsmål om å oppgi Milorg-idéen. Her var spørsmål om å klargjøre samvirkeformene mellom hjemme og ute for løsninger av en felles oppgave. Så gjorde man noe man ikke hadde gjort før, nemlig reiste tilbake hver til sitt med et felles grunnlag og en felles filosofi for sitt arbeide og med det faste forsett å holde kanalene åpne. Det var ikke uten betydning at sjefen for FO 4, Bjarne Øen, gjennom dette møtet fikk en personlig kontakt med Milorg-lederne hjemme.

Det traff seg så heldig at folkene fra Forsvarets overkommando og Milorg gjennom møtet i Kjøpmannabro kunne bringe informasjon om spørsmål tilbake til den sivile ledelse i Norge, som bidro til å avklare i noen grad problemene mellom Regjeringen og den sivile ledelse.

Både Milorg og den sivile ledelse vendte seg mot kommunistenes nye krigspolitikk. Milorgs ambisjon var å bli en del av det norske forsvaret. Kampen hjemme måtte gå inn i en større sammenheng og styres av ansvarlige militære myndigheter ute. Vi måtte være beredt på å ta våre ofre i kampen, men vi ønsket ikke å begi oss inn i en selvbestaltet gerilja- og sabotasjelinje etter jugoslavisk oppskrift. Det var helt på det rene at de allierte som vi samarbeidet med i Storbritannia ikke ønsket det. Kommunistene ble stående isolert. Milorg hadde hatt et samarbeide med kommunistiske militære grupper i 1942 på

To farlige fiender: Reichskommissær for Norge Josef Terboven (forrest) og Gestaposjefen SS Oberführer Heinrich Fehlis (bak Terboven).

sine premisser, og tok inn i hjemmestyrkene visse mindre kommunistiske enheter våren 1945 på betingelse av at de fulgte Milorgs retningslinjer og skulle være underkastet vanlig disiplin.

I november 1943 kunne Milorg og Kretsen sende en felles fremstilling om sitt syn på krigspolitikken til Regjeringen i London. Milorgs filosofi fra brevet i slutten av 1942 fikk her full tilslutning, i en fremstilling som naturligvis også handlet om andre ting.

Det gjorde det ikke lettere denne tiden at Norge hadde en meget lav prioritet i den allierte strategien. Kreftene var satt inn på andre fronter og krevde alle ressurser. SOE hadde lite å gi

både av instruktører, instruksjonsmaterieell og radiosamband. Den offensive ånd gav seg i denne tiden for Norges vedkommende helst uttrykk i frittstående sabotasjehandlinger som f.eks. tungtvannsoperasjonen mot Rjukan.

Den lange oppoverbakken i 1943 og 1944 var likevel en avgjørende og avklarende tid. Det var da Milorg vokste frem til en fast organisasjon som så kunne bli væpnet i siste fase. Den militære verdi var lav i denne tiden, men Milorg var et potensial — en militær ressurs — som kunne utnyttes når tiden var inne.

Jeg gir min hyllest til dem som førte arbeidet videre etter en fast linje i denne vanskelige tiden. Ofte hadde de ikke forbin-

delse oppad. Ofte måtte de late som om de hadde mer kontakter enn det de virkelig hadde for å holde motet oppe i rekkene. Det var sterke krav om instruktører og instruksjonsmateriell fra Milorg-soldatene. Det var svikt i radiosamband i London som kunne skape atskillig ensomhetsfølelse. Milorgs sentralledelse var uten radiosamband med London i over et halvt år i 1943. Når distriktene krevde instruktører og våpen, var det ofte bare papirer man hadde å gi dem, direktivet for organisasjon og for trening, direktivet for forsiktighet, papir og papir.

Det gir et glimt av aktivitetsnivået mellom Milorg i Norge og England, at de illegale radiostasjoner som holdt forbindelse, varierte i tall mellom 3 og 13. Det ble sendt ca. 200 telegrammer over hemmelige stasjoner i denne fasen fra militære grupper i Norge og til «home station» i London. Tallet på Milorg-folk — Milorg-potensialet — økte vel i denne tiden mot ca. 30 000.

Væpningen av Milorg. Frigjøringen

Eisenhower og hans stab fortså tidlig i 1944 at det kunne bli bruk for hjemmestyrkene i krigens siste fase, men de hadde ikke mye ressurser å avse til væpning og utrustning av Milorg., eller tid til å tenke på Norge.

Eisenhower hadde organisert et hovedkvarter for planleggingen av frigjøringen av Norge i Edinburgh i Skottland. Sjefen var den britiske generalen Sir Andrew Thorne. I hans allierte stab var det både briter og amerikanere, mens nordmennene var knyttet til den allierte staben med en militær misjon under general Strugstad.

Sommeren 1944 hadde general Thorne disse styrkene til rådighet på hærsiden:

- To britiske divisjoner, den 50. divisjon og den 52. divisjon.
- Den norske brigade i Skottland.
- Hjemmestyrkene i Norge.
- De norske polititroppene i Sverige.

Det var særlig den 52. britiske divisjon som skulle være sentral ved gjennomføringen av en alliert frigjøringsoperasjon til Norge. Selv om det var den allierte planen at de skulle slå tyskerne sønder og sammen i Europa og tvinge dem til kapitulasjon der, måtte det jo en militær operasjon til for å frigjøre Norge med 350—400 000 tyskere i Festung Norwegen.

Det ble gitt høyere prioritet på forsyninger til Milorg. Allerede i begynnelsen av 1944, da krigen i Frankrike var vel underveis, vendte situasjonen seg radikalt. Det ble SHAEF Policy at Milorg skulle utrustes og trenes slik at de kunne bli en norsk hjemmestyrke som de allierte virkelig kunne gjøre bruk av. De allierte hadde nå også ressursene til, og først og fremst flykapasitet til, å forsyne Milorg med våpen og utstyr fra luften.

Det ble i denne situasjonen lagt mye arbeid og stor omhu i utarbeidelsen av et nytt grunnleggende direktiv for Milorg under tre alternativer:

Invasjon, tysk tilbaketrekning og tysk kapitulasjon. Utkast ble utarbeidet i Norge og godkjent av så vel Forsvarets overkommando som SOE under Milorg-sjefens besøk i London sommeren 1944, og så utsendt til distriktssjefene i Milorg i september 1944. Den militære styringen av Milorg lå fast i norske og allierte militære myndigheters hånd. Det var et felles øn-

ske. Gjennom et stort antall hemmelige radiostasjoner over hele landet kunne denne styringen også bli en realitet. Direktivet inneholdt likevel en ikke ubetydelig delegasjon til distriktssjefene — Milorgs styrke — og la vekt på å forklare en tankegang like meget som å gi detaljerte regler. Det var dette direktivet Forsvarets overkommando satte i verk da skjebnens store hjul begynte å rulle i mai 1945.

Milorgs ledelse hjemme var meget opptatt av det de kalte legitimasjonsproblemet. Milorg var allerede fra 1941 anerkjent som en del av Norges forsvar. Det var greit nok, men det gjaldt at Milorg ville bli anerkjent som militær styrke av folk i Norge når den trådte fram. Hjemmeledelsen ønsket meget å få hjem til okkuperte Norge en eller flere fremstående offiserer som kunne bli en slags norsk Tito. Olaf Helset og Bjarne Øen var nok i manges tanker. Hjemmeledelsen var også meget opptatt av å få Battledress til alle Milorg-folkene slik at de ville se ut som ordentlige soldater.

Det ble faktisk planlagt et hovedkvarter i Nordmarka for en hel militærmisjon. Planen hadde kodenavnet Octave med alternative baser i Nordmarka og Sørmarka. Men prosjektet ble skrinlagt fordi det tyske sikkerhetspolitiet ble for aktive i skogsområdene rundt Oslo.

Det så en tid ut til at Milorg skulle få Battledresser. Norsk-amerikaneren Georg Vetlesen, som arbeidet sammen med Forsvarets overkommando og SOE, hadde gjennom sine forbindelser greid å fremtrylle 50 000 Battledresser. De gikk alle sammen til Frankrike uten pardon etter den tyske motoffensiven i Ardennerne for å bøte på tapene der.

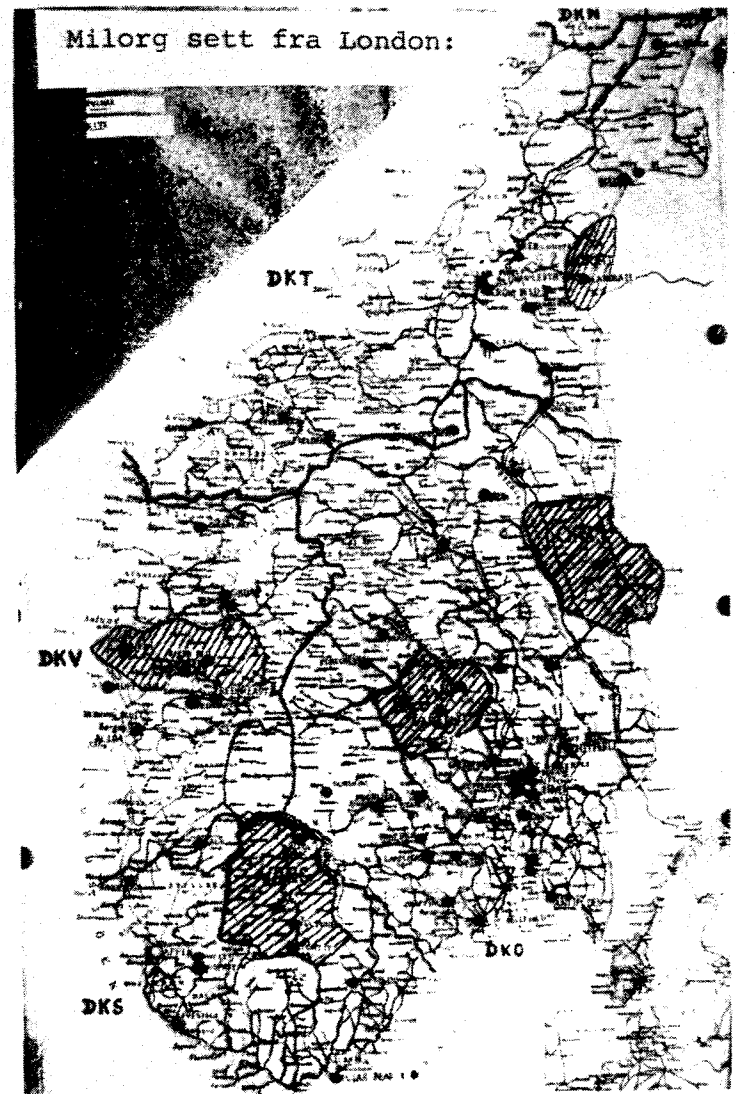
Milorg sett fra Victoria Terrasse (Gestapos hovedkvarter)

Das Gesamtbild der Gegnerfront, mit der sich die Sicherheitspolizei zu befassen hat, hat sich im vergangenen Jahre in den Grundsätzen nicht geändert. An wichtigsten Gegnergruppen sind nach wie vor hervorgetreten:

- 1) Die Militärorganisation,
- 2) die Kommunisten,
- 3) die politischen Führer, welche jeweils aus Teil nach Fühlungnahme mit London oder Moskau die Kampfparole ansgaben.

Entsprechend ihrer Stärke ist die Militärorganisation in ihrer Bedeutung besonders hervorgetreten. Die sicherheitspolizeilichen Ermittlungen haben ergeben, dass im letzten Jahre überall dort, wo in Lande auf Grund eigener Initiative sich selbständige Widerstandsgruppen gebildet hatten, diese in die Militärorganisation einbezogen wurden, so dass sich diese nun als führender illegaler Kampfverband durchgesetzt hat. Über ihre Größe und Mitgliedersahl lässt sich Genaues nicht sagen. Fest steht, dass fast in allen Orten Süd- und Mittelnorwegens Führer oder Unterführer der Militärorganisation vertreten sind, die eine mehr oder weniger grosse Gefolgschaft hinter sich haben. Die Zahl der ein-

En siden av manuskriptet til et strengt hemmelig foredrag som politigeneralen Rediess holdt for høyere tyske militære og sivile sjef, formodentlig i begynnelsen av 1944.

Dette kartet hang i krigsrommet i Forsvarets Overkommando, Avd. 4 i London. De sorte prikkene er radiostasjoner. De skraverete områdene er såkalte baser.

Så ble det ingen norsk Tito, og det ble knickers og armbind og Stengun — heldigvis! Legitimasjonsproblemet viste seg å være et av de tenkte problemer som ikke materialiserte seg i virkelighetens verden.

Høsten 1944 og våren 1945 gikk det en sammenhengende alliert flyoperasjon fra Storbritannia til Norge, en luftbro av fly som skulle væpne og ruste ut de norske hjemmestyrker og bringe instruktører og befal fra England til Norge. Det dreide seg samlet om over 1 000 flyavganger. Vi kan vel regne med at 60% av dem fant frem til målene og leverte sin last. Norge var et vanskelig land å fly til, langt borte, høye fjell, mye dårlig vær, mye Flak.

Gjennom hele krigen og alle år var Milorg en norsk og en alliert organisasjon på samme tid. Det har kanskje vært en tendens til å se Milorg som noe norsk-norsk. I virkeligheten var det vel få deler av det norske forsvar som var så sammenvevet med de allierte operasjoner som Milorg var. Væpningen i 1944 og 45 kostet 35 allierte fly og 200 allierte flygere og mannskaper.

Luftbroen og alle droppene brakte inn våpen og utstyr til 30.—40.000 mann. Noe av det havnet hos tyskerne, men ikke mye. Det kom inn 200 instruktører og befal som kunne forsterke Milorg som en militær organisasjon.¹⁾ Antall hemmelige radiostasjoner landet over økte til nærmere 70. Det gikk 5.000 telegrammer fra det okkuperte Norge til London i denne siste fasen. I skog og fjell pågikk en intens trening som nå

begynte å få en realistisk karakter. Organisasjonen forandret karakter. En kjerne var på feltfot i celler og baser. Trefninger mellom tyskerne og Milorg i Eggedal og i Matrefjellene på Vestlandet viste at det var en organisasjon med hold i. (Under forhøret av generaloberst Falkenhorst i 1945 etter frigjøringen sa han bl.a. følgende om Milorg: «... Im Jahre 1940 glaube ich wäre Milorg kein Erfolg beschieden gewesen, dagegen 1945 in vollsten Umfange.»)

Moralen og selvbevisstheten hadde vært stigende i Milorg, før den allierte invasjonen i Frankrike. Det var utålmodighet i rekkene over at man ikke fikk «gjøre mer». Våren 1944 hadde den sivile og militære hjemmefront for første gang gått sammen til angrep med paroler og sprengstoff. Det gjaldt Quislings forsøk på å utskrive tre årsklasser av norsk ungdom til arbeidstjeneste, noe hjemmefronten så på med største alvor.

Quisling led et ydmykende nederlag, både i nordmenns- og tyskeres øyne.

Helt til slutten av 1944 holdt den allierte ledelse i SHAEF strengt i tøylene, mer og mer redde for lokale selvstartede reiseringer som de ikke kunne støtte, men som de fikk mye kritikk for at de lot i stikken. Når det fra Milorgs side ble fremhevet at det jo *måtte* være av betydning å sinke de tyske divisjonene som kom nordfra og skulle til kontinentet, sa SHAEF at de skulle ta hånd om de tyske divisjoner når de kom til kontinentet.

Helt fra sommeren 1944 var

imidlertid den tid over da Milorg bare skulle være en organisasjon i beredskap. SHAEF trakk opp retningslinjer for SOE og for Milorg om sabotasje som var av så stor betydning at den skulle gjennomføres. Det gjaldt f.eks. ødeleggelse av drivstoffer, i særlig grad til undervannsbåter. Da Milorg-sjefen var i London juli/august, fikk han fullmakt til å samtykke i sabotasjeaksjoner som lå klart innenfor SHAEF-direktivets ramme. Skillet mellom de rene SOE-aksjoner og Milorg-aksjoner ble i virkeligheten borte og et samvirke trådte i stedet.

I mars 1945 gjennomførte Milorg etter alliert direktiv, og med stor innsats også av personell fra England, en samlet sabotasje mot nord/sydgående jernbane med sikte på å sinke hjemføringen av tyske divisjoner til kontinentet. 1.100 mann var i aksjon en og samme natt og sprengte broer og kuttet jernbaneskinne på hundrevis av steder. Det ble sagt etter krigen at tyskerne slo alarm. De trodde dette var signalet til en alliert operasjon utenfra.

Det var vel først og fremst den tyske motoffensiven i Ardennerne som hadde fått SHAEF til å forandre signalene. Det Milorg kan gjøre for å sinke tyske styrker på vei fra Norge til Tyskland ville bli «highly appreciated». Eisenhower holdt ord. Han var generøs i sin takk for hjelpen.

Under kampene med tyskerne i Frankrike fikk de allierte øynene opp for hva hjemmestyrker kunne gjøre for å beskytte både militære og sivile anlegg

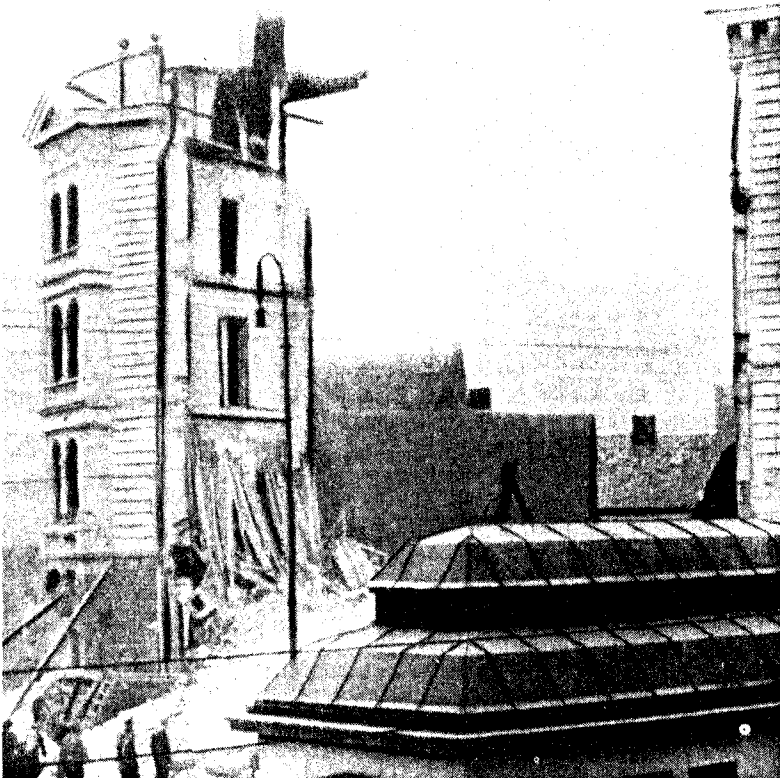
¹⁾ Det var ikke så lett å få frigjort dette befalet. De var mobiliseringsdisponert til DK-staber etc. Da Milorg-sjefen klaget til Forsvarssjefen, kronprins Olav, over dette, svarte han med en historie fra kri-

gen i 1940: En intendant på Ringesrike fikk pågang av frivillige og leverte ut både uniformer og våpen en lang stund. Men så sa han stopp til tross for at det lå all verdens utstyr i hyllene. De frivillige protesterte

høylydt og ropte: «Men hvorfor?» Intendanten svarte: Dere er jo gale. Jeg kan da ikke ta av mobiliseringsbeholdningene!»

Sabotasje mot tyske forsyninger av driftstoff august 1944 i Son.

Sabotasje mot tysk nervesenter ved styring av jernbanetrafikken 14. mars 1945 som ledd i den store jernbanesabotasjen.

mot ødeleggelse under tysk tilbaketrekning. Det viste seg at relativt små styrker kunne redde ganske store verdier når de grep inn i en flytende og nervøs situasjon, som den der hersket under tilbaketrekningen. Beskyttelsesoppgaven tiltrakk seg en intens oppmerksomhet både hos SOE i London og hos Milorg i Norge. Det lå klart nok en ganske spesiell motivasjon i dette å verne om havner, jernbanebroer, kraftverk, industribedrifter ved å attackere tyske avdelinger som hadde til oppgave å ødelegge. I desember 1944 gikk det ut et stort direktiv fra Milorgs sentralledelse til distriktssjefene. Fra London ble det sendt inn spesialister som skulle lede dette arbeidet i viktigere havner. Jeg tar vel heller ikke feil når jeg sier at det for major Tronstad var en spesiell motivasjon for hans ekspedisjon hjem at han skulle være med å forsvare Hydros industriområde i Øvre Telemark. Han sprang ut over Hardangervidda for å ta en samlet ledelse over Milorg-styrkene i dette sentrale industriområdet. Da Tronstad falt like før frigjøringen, mistet Norge en sønn som også ville ha hatt noe vesentlig å gi, faglig og moralsk, ved gjenreisningen av landet i fred.

Frigjøringen

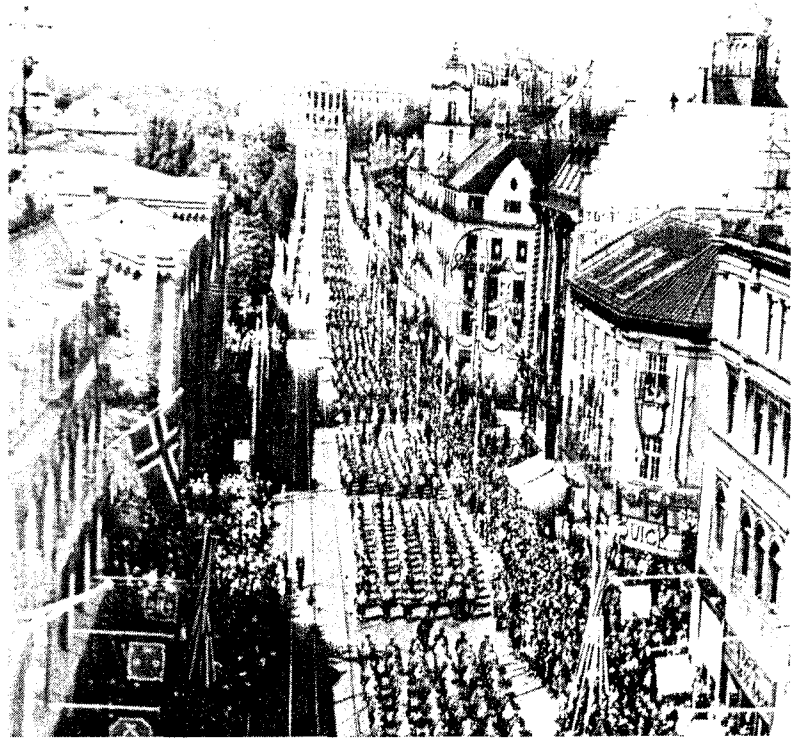
Det viste seg at kampen i Europa mot tyskerne tok lenger tid og var hardere å vinne enn de allierte hadde trodd. Den 50. divisjon ble først tatt fra general Thorne og sendt til fronten i Frankrike. Etter tyskernes motoffensiv i Ardennerne gikk selve kjernen i den allierte frigjøringsoperasjonen for Norge, den britiske 52. divisjon, samme vei. Den norske brigade i Skottland — vel den mest profesjo-

En tropp av hjemmestyrkene i distrikt 13, Oslo, rykker inn på Akershus. Bygningen i bakgrunnen er senere blitt Norges hjemmefrontmuseum.

nelle hærenhet vi noen gang har hatt — var meget, meget misfornøyd med at den ikke fikk lov til å dra til Frankrike for å slåss mot tyskerne. Det var en meget vanskelig sak for den norske regjering. Brigadens instinkt var jo i seg selv riktig og verdifullt. På den annen side kunne den norske regjering ikke risikere at krigen tok slutt i Tyskland uten at det fantes en norsk regulær hærenhet som kunne settes inn. Derfor måtte brigaden til sin store gremelse bli i Skottland.

Våren 1945 hadde general Thorne bare sin egen stab, den norske brigade i Skottland, hjemmestyrkene og polititroppene i Sverige til rådighet. Når han skulle planlegge på det grunnlag, kunne han ikke sette seg høyere mål enn at han ved en tysk kapitulasjon skulle sende det norske fallskjermkompaniet til Sola ved Stavanger. Med atskillig sans for galgenhumor kalte general Thorne

15 000 Milorg-folk, som nå heter Hjemmestyrkene, defilerer for Kongen 9. juni 1945.

Forsvarssjefen, Kronprins Olav, gjeninntar Slottet i mai 1945. Til høyre på bildet oberstløytnant Bjarne Øen, Lingemann Martin Olsen, adjutant Østgaard og et lag av Milorg.

operasjonen til Stavanger for *Dooms day* — dommedag. Slik er krigen. Den går aldri som du planlegger. Det er det eneste du vet med sikkerhet.

Bare hjemmestyrkene var på stedet. General Thorne la større og større vekt på den rolle de kunne spille ved den allierte frigjøringen av Norge. Han hadde — det må jeg si — hele tiden hatt sans for Milorg.

Det var først 5. mai 1945 at general Thorne fikk til rådighet 1. britiske luftbårne divisjon, de såkalte Røde Djevler som hadde gjort seg berømt ved

Arnheim under generalmajor Urquhart. Disse prøvede krigere kom til å være grunnstammen i de allierte styrker til Norge istedenfor den 52. divisjon som hadde trent og trent for denne oppgaven. Den første enheten av de Røde Djevler kom 9. mai til Gardermoen og resten 11. mai til forskjellige flyplasser rundt i landet. De var store krigere, men det de visste om Norge og om planleggingen av den allierte frigjøringen av Norge var fint lite. Da general Urquhart kom til Norge, holdt han et møte med Milorg-sjefen.

Han sa da at han hadde merket seg at det var mange væpnede sivilister som tok sin oppgave med stort alvor. Han takket for det, men han uttalte også at tiden vel nå kunne være inne til å sende dem hjem. Han fikk da høre at de væpnede sivilister var en vesentlig del av hans overordnede general Thornes styrker, 5 ganger så mange som hans Røde Djevler. Urquhart takket mange ganger for den nennsomme rådgivning som han hadde nytt godt av.

Det ble hjemmestyrkene som 7. og 8. mai trådte først frem i det tyskokkuperte Norge for å markere norsk og alliert autoritet. Det var i første omgang ikke så lett å få general Böhme på Lillehammer og hans stabs-sjef general Hølter til å akseptere dette, men de forsto i løpet av natten til den 8. mai at de væpnede sivilister var en del av Norges væpnede styrker — under ansvarlig ledelse. Til alt hell hadde Overkommandoen også fått av Gestapo det grunnleggende direktiv for Milorg, september-direktivet, kort tid før frigjøringen. Det var et meget vellykket kupp Gestapo da gjorde — sett ut fra et norsk synspunkt! Dette var jo ikke de lange knivers organisasjon. Det var en ansvarlig militær organisasjon. Men overgi seg til hjemmestyrkene, det nektet Wehrmacht å gjøre og det var heller ingen del av kapitulasjonsdiktatet.

Slutning

Hva betød Milorg så fra en norsk og en alliert synsvinkel?

Det er vel i dag ikke lett å tenke seg okkupasjonen uten Milorg. Jeg tror vi instinktivt kjenner at det ville ha vært leit,

farlig, ja noe i retning av en umulighet!

Dersom norske og allierte myndigheter ute, og ansvarlige ledere hjemme ikke gradvis hadde funnet frem til samarbeide om et enhetlig Milorg som til slutt kunne bli en samlet hjemmestyrke, ville vi sikkert ha opplevd forskjelligartede gruppering, kanskje i innbyrdes strid. SOE/OSS ville ha kjørt sitt løp og de ville ikke ha manglet rekrutter hverken ute eller hjemme.

Kommunistene ville ha hatt en gylden sjanse til å ta hånd om ung norsk patriotisme og lede den i sin retning. Regjeringen ute, og Den sivile ledelse hjemme, som til tider hadde følt seg litt nervøs over «denne Milorg» ville ha merket at det ikke var så enkelt i en fart å gjen-skape et lovlig norsk styre i et fritt Norge uten å ha en lojal samlet hjemmestyrke som sitt maktgrunnlag.

Ser vi saken fra et alliert synspunkt, og holder oss til det som skjedde i krigens siste fase, var det nok heller ikke så dumt å ha ca. 40.000 væpnede hjemmestyrker «An ort und Stelle» i Norge. De allierte hadde, tross sin knusende seier og sine overveldende styrker problemer med å få frem regulære styrker til den siste operasjonen som var avvepning og hjemsendelse av 350.000 tyskere og frigjøring av Norge.

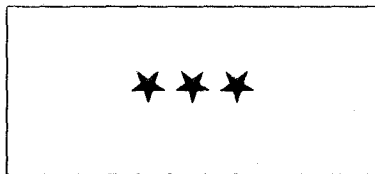
Hjemmestyrkene var skapt ved norsk/alliert samarbeide, ja, men det var en norsk styrke og Norge som stilte den. De utgjorde tallmessig faktisk majoriteten av den allierte sjefen Sir Andrew Thorne's styrker.

Sammen med våre væpnede styrker ute bidro Milorg til — og nå tror jeg at jeg har lov å bruke ordene fra Partisanbrevet som Milorgs Råd sendte Regjeringen ved årsskiftet 1942/43

Den britiske øverskommanderende for den allierte frigjøringsoperasjonen til Norge: General Sir Andrew Thorne.

— at befrielsen ikke bare fremsto som en gave fra andre, men også som et resultat av egen innsats. Nordmenn kan kanskje finne noen styrke og selvspekt i det.

Høyesterettsadvokat Jens Christian Hauge holdt den 25. februar 1985 foredrag i Oslo Militære Samfund med tittelen MILORG. NMT er glad for å kunne gjøre foredraget tilgjengelig for sine lesere sammen med et tilført billedmateriale. Det er et vesentlig bidrag til vår viten om begivenhetene som førte til dannelsen av MILORG og til de ulike faser i organisasjonens virksomhet,

fortalt av den som selv var sjef for MILORG fra 1943 til 1945. NMT vil sørge for at et særtrekk av Hauges artikkel kan nå også dem som ikke er abonnenter, derunder de yngre generasjoner som ikke har opplevd den tyske okkupasjonen eller frigjøringen.

Det skulle ikke være nødvendig med noen nærmere presentasjon av Hr.adv. Jens Chr. Hauge i NMT. La det allikevel være nevnt at han er født i 1915, Cand Jur fra 1937 og var 28 år da han kom inn i ledelsen av MILORG. Jens Chr. Hauge var Forsvarsminister 1945—1952 og Justisminister jan—nov 1955.

Jens,Chr. Hauge

Som forsvarsminister var han en av veiviserne ved Norges orientering til NATO.

Hauge har vært nestformann i styret for Kongsberg Våpenfabrikk og Raufoss Ammunisjonsfabrikker, og bidratt til å sikre betydelige produksjonsoppgaver for norsk industri. Han var drivkraften til opprettelsen av Norges Hjemmefrontmuseum, og er en fremtredende talsmann for forsvarssaken og for det vestlige fellesforvar. NMT vil i forbindelse med den pågående feiring av 8. mai 1945 gi uttrykk for anerkjennelse og takknemlighet for innsatsen i krig og fred! ■

BOFORS

Kustartilleri

Bofors kustartillerisystem omfattar stationära och mobila kanoner i 75 och 120 mm kaliber. Kanonerna är robust byggda, enkla att använda och har mycket stor elduthållighet.

Förutom konventionell ammunition finns särskild sjömålsammunition som ger avsevärt ökad verkan. I Bofors kustförvarsprogram ingår även minor — speciellt konstruerade för skydd av inlopp och hamnar.

BOFORS
AB BOFORS FÖRSVARSmateriel
Box 500, 591 80 BOFORS
Telefon 0538 910 00. Telex 73210 bofors s

Importör i Norge: A. J. ENGER & CO., Boks 33 Hofstad, Oslo 5, telefon 21 87 50